

kek többé már nem érvényesek. Mint amikor a magból kikel az új növény, a víz gőzzé, vagy az izgatószer halálos méreggé válik. Amivel szembe kell néznünk, de amivel még nem akarodzt szembénézni: az a tény, hogy kérdéssé vált minden előző tétel a háborúról, a háborúnak a társadalmi cselekvés eszközeként való alkalmazhatóságáról vagy elfogadhatóságáról...

Beszéljünk nyíltan: minthogy a termonukleáris fegyverek máris olyan fokra jutottak, vagy rövidesen oda jutnak, hogy kiírhatunk minden életet a Földön, sőt, esetleg magát a Földet is dezintegrálhatják, mi lesz a helyzet az igazságos és az igazságtalan háború hagyományos megkülönböztetésével? Hát vajon nem kell-e elismernünk erkölcsi kalkulusainkban az új, nehezen mérhető, de — végzetes következmények kockázata nélkül — aligha elhanyagolható tényezőt? Amilyen mértékben egy adott háború termonukleáris háborúvá válhat, emberileg elfogadhatatlan, céljaitól függetlenül; adott esetben elveszti létjogosultságát az igazságos és igazságtalan háború közötti megkülönböztetés.

A háború problémája manapság oly mélyen, áthatóan, a sürgősség oly igényével merül fel, hogy megoldásához minden humánus gondolatrendszer együttműködése szükséges. Mivel minden humánus gondolatrendszer érdekelt az emberiség jövőjét illetően, mindegyiknek alapos oka van megelőzni az ember megsemmisítését. Szerencsére a nemzetközi hadviselés megelőzését, a béke megszilárdítását célzó legfontosabb, legsürgősebb és gyakorlati együttműködés előfeltételei szempontjából nem is szükséges egyetérteni az ontológia, a módszertan alapelveiben, de még etikai kérdésekben sem. Csupán egyetlen értékben — az ember túlélésében, s abban kell megegyezni, hogy az adott időben és helyen mi a konkrét teendő. Ez így igaz, függetlenül attól, hogy egyebekben milyen nagyok lehetnek a nézetkülönbségek, függetlenül attól, hogy egyebekben kinek s miben van igaza, vagy ki miben téved. Az ember mint ember szempontjából minden emberi tévedés helyrehozható, egy kivételével: amely termonukleáris háborúhoz vezet. Ami azt is jelenti, hogy amióta Marx meghalt, most első ízben adódik egy olyan probléma, ami fontosabb, mint az átmenet a kapitalizmusból a kommunizmusba; ez az a probléma, amelynek megoldása éppen ennek az átmenetnek abszolút előfeltétele. Többé nem várhatjuk előbb az átmenetet s majd utána a béke kérdésének megoldását. Ha a béke problémája nem oldható meg békés eszközökkel a pluralisztikus világban, akkor egyáltalán nem oldható meg: mert akkor nem lesz világ, s nem lesz jövője az embernek. Tudomásul venni e tény, s ennek megfelelően alkotóan cselekedni: ez manapság mindenfajta humanizmus legfőbb követelménye.

PREDRAG VRANICKI

Gondolatok a marxista filozófia fejlődési útjairól

A filozófiai gondolkodás lényegében történelmi gondolkodás. Ha a történelem az emberi gyakorlat összessége, akkor maga a filozófia mint e gyakorlat lényegéről és értelméről való gondolat e gyakorlat színvonalától függ.

*

Az emberi-történelmi gyakorlat sokfélesége és sokrétősége szükségessé teszi a gyakorlat és a belőle fakadó problémák elméleti megközelítésének sokoldalúságát.

*

Ilyen okokból (nem szólva egyéb történelmileg változó feltételekről, mint például az osztálymeghatározottságról) az eddigi filozófiának szükségszerűen különfélenek kellett lennie; egy és ugyanazon kor elméleti konceptusán belül is tükröznie kellett a történelem bonyolult szövevényének elméleti felfogásában megnyilvánuló sokoldalúságot.

*

Ugyanez érvényes a marxista filozófiára is. A történelmi helyzetek manapság is gyökeresen változnak, s ezáltal a történelmi problémák és feladatok jelentős eltolódásai állnak elő. Ha a filozófia (ez esetben a marxista filozófia) mint valamely társadalom legérzékenyebb elméleti baromctere nem képes reagálni ezekre az eltolódásokra, akkor történelmileg lényegtelenné válik. Ebben az esetben egyidejűleg ugyan, de történelmileg már időszerűtlen.

*

Ilyen bonyolult helyzetekben nem lehet kizárólag egyfeleképpen időszerűnek maradni. Az emberi alkotóképesség sosem köti magát valamilyen előírt kerethez.

*

Az ideológiai dogmatizmus számára megközelíthetetlen annak belátása, hogy a történelemben bizonyos problema-eltolódások állnak elő, és hogy az olyan filozófiai felfogásoknak, melyeknek egy meghatározott korszakban történelmi visszhangjuk volt, nem feltétlenül kellett rendelkezniük ezzel egy másik korszakban.

*

Eppen a történelmi és emberi problematikának ilyenfajta megközelítési módjai potenciálisan olyan különfélék, hogy megengedik a marxista filozófiában a legkülönbözőbb felfogásokat s ezek között is az éles nézeteltéréseket, jóllehet mindegyikük hozzájárulást jelenthet az emberi és a történelmi momentum problematikájának kibontásához.

*

Igen távol vagyunk még attól, hogy megoldottnak tekintsük a dialektikát történelmi vagy mindent átfogó, illetve csupán kritikai elméletként felfogó nézetek közötti éles vitákat. S mindez nem is csupán elméleti kérdés.

*

Ez arra utal, hogy határozottan el kell vetni az olyan álláspontot, amely szerint csak egyetlen marxista filozófia létezik, vagy ennek a filozófiának egységes szerkezete van, — egyben azt mutatja: el kell ismerni a különböző változatok szükségességét.

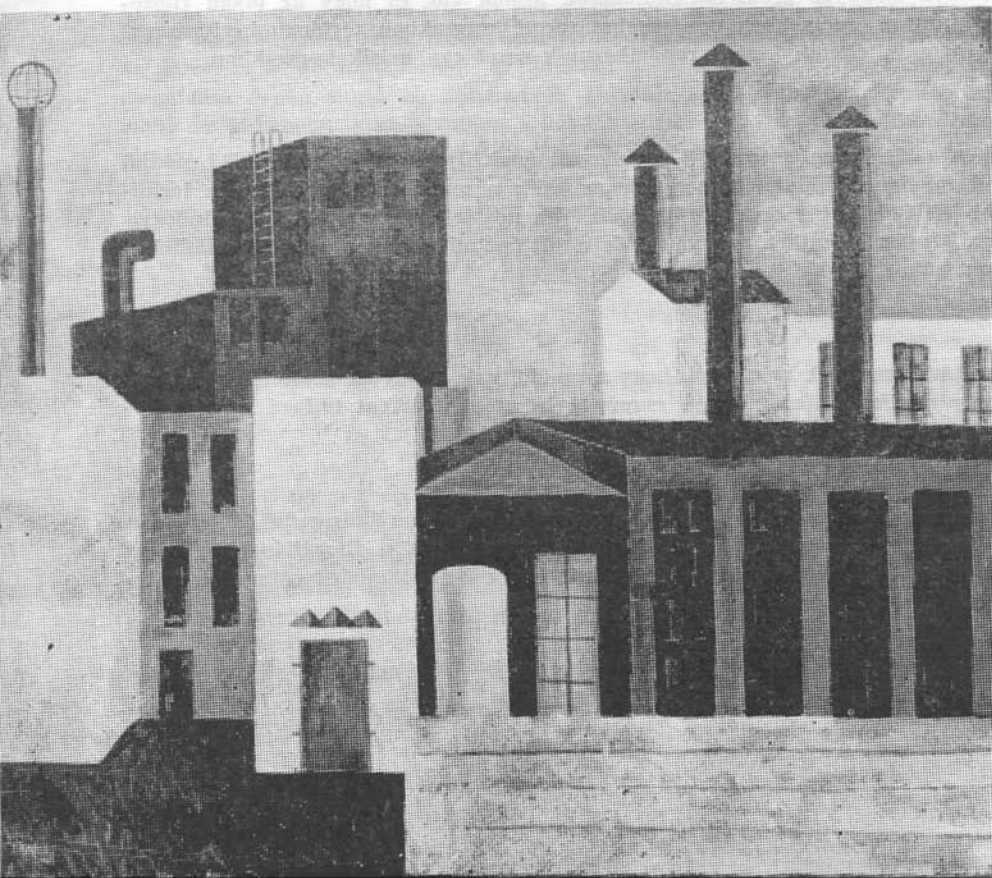
*

Minden filozófiában, tehát a marxista filozófiában is, a legalapvetőbb és legfontosabb az a kérdés, milyen mértékben alkotja korának elméleti kvintesszenciáját, vagyis milyen mértékben fejezi ki vagy akár csak anticipálja is korának alapvető kérdéseit, elméleti és gyakorlati igényeit, valamint perspektíváit.

*

A marxisták ez ideig Marxot gyakran csak értelmezték, a feladat azonban az, hogy az ő szellemében fogjuk fel a történelmit és az emberit, s hogy ily módon Marxszal együtt túlmenjünk Marxon.*

Megjelentek az Akten des XIV. Internationalen Kongresses für Philosophie Wien: 2—9. September 1968. című gyűjtemény II. kötetében. (Verlag Herder, Wien, 1968.) Rövidített szövegek.

Tóth Szűcs Ilona: Tűj